

Вікторія Головатюк – практичний психолог КЗ «Навчально-виховний комплекс «Школа гуманітарної праці» Херсонської обласної ради, м. Херсон, Україна.

Коло наукових інтересів: педагогічна психологія, психологічна й педагогічна реабілітація дітей.

 vikylik1226@ukr.net

 <https://orcid.org/0009-0004-3420-4041>

УДК 159.9:792:373.1+37.04

<https://doi.org/10.32405/2411-1317-2025-149-157>

РЕАБІЛІТАЦІЙНІ МОЖЛИВОСТІ ТЕАТРАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАКЛАДІ ОСВІТИ (на прикладі театральної студії КЗ «НВК «Школа гуманітарної праці» Херсонської обласної ради)

Анотація. У статті проаналізовано вплив театральної діяльності в закладі освіти на психічне здоров'я дітей в умовах війни. Подано сутність поняття «психічне здоров'я» та особливості театротерапії, або драмотерапії, як різновиду арттерапії – методу, що сприяє зціленню людини засобами мистецтва. Докладно описано основні психологічні проблеми дітей війни, зокрема, дітей-переселенців, як-от: підвищений рівень тривожності, ризик депресії, соціальну ізоляцію. Акцентовано увагу на посиленій травматизації таких дітей.

Дослідження ефективності впливу театральної діяльності на психічне здоров'я дітей здійснено на основі аналізу результатів діагностування учасників театральної студії «Школи гуманітарної праці» (м. Херсон). Під час групових онлайн-занять діти не лише засвоюють основи сценічного мовлення, сценічного руху, створюють театральні етюди, а й беруть участь у створенні передач для шкільного Міжнародного інтернет-радіо «Тисяча друзів» (рубрики «Театр світу», «Азбука театру», «Театр перед мікрофоном»), в унікальному проєкті з дублювання мультфільмів українською мовою.

Вплив театральної діяльності на психоемоційний стан дітей обумовлюється певними психотерапевтичними ефектами, зокрема: ефект проєкції надає можливість через роль виразити свої страхи та переживання, які важко висловити словами; переживаючи емоції персонажів, дитина звільняється від внутрішньої напруги, що зумовлює зменшення рівнів стресу та тривоги; ідентифікація вможливає перенесення переживань на вигадані образи, тим самим зменшуючи рівень тривожності; діти відновлюють навички спілкування й кооперації.

Проведені констатувальна й контрольна діагностика свідчать про тенденцію до нормалізації психоемоційного стану досліджуваних (21 здобувач освіти віком 10–14 років) і доводять ефективність терапевтичного впливу театральної діяльності на психічне здоров'я дітей. Хоча не йдеться про повноцінну театротерапію, а лише про її елементи, очевидним є реабілітаційний вплив занять у шкільній театральній студії на здобувачів освіти.

Ключові слова: психічне здоров'я; психологічна реабілітація; арттерапія; театротерапія; театральна діяльність; шкільна театральна студія.

Постановка проблеми. Війна з країною-агресоркою стала серйозним викликом для мільйонів людей, особливо для дітей. Пережиті травматичні події справлятимуть довготривалий негативний вплив на українців, а діти через брак життєвого досвіду найбільш вразливі до таких потрясінь. Тому актуальною є професійна допомога, відсутність чи навіть не своєчасність якої може зумовити психічні розлади, порушення психічного здоров'я та розвитку.

З початком війни мільйони українців змушені були залишити свої домівки, переїжджаючи до інших регіонів України або за кордон. За офіційними даними, близько 8 мільйонів осіб емігрували, більшість із них – жінки й діти. І саме діти є найвразливішою категорією, оскільки їм найважче адаптуватися та інтегруватися в нове суспільне середовище. У своєму посланні до Всесвітнього дня мігранта і біженця (15 січня) Папа Франциск наголошує на необхідності особливої уваги до дітей, які стикаються з потрійним ризиком, адже залишаються неповнолітніми чужинцями та беззахисними, коли змушені жити далеко від дому, часто без одного або обох батьків, позбавлені тепла родини та повноцінного спілкування з однолітками.

3-поміж основних проблем, які негативно впливають, зокрема, на психічне здоров'я дітей-переселенців, значною є зміна соціального оточення, що може викликати почуття незахищеності й невпевненості. Деякі діти мають досвід травматичних подій або втрат у своєму житті. Стресові фактори посилюються через спостереження за війною, втрату домівки, примусове переселення та інші соціально-економічні труднощі. Це все підвищує рівень тривожності, ризик депресії та може призвести до суїцидальних настроїв. Дітям складно адекватно виявити свої почуття через обмежений когнітивний досвід, що лише збільшує інтенсивність психотравматичних факторів і часто спричиняє серйозні порушення психічного стану. Як окрему психологічну проблему можна назвати соціальну ізоляцію. У ситуації обмеження соціальних контактів (через вимушене дистанційне навчання, перехід до нового закладу освіти, незнання мови в разі перебування в іншій країні) діти можуть відчувати себе відокремленими та відмінними від інших. Невдоволення потреби в спілкуванні може стати причиною розвитку дезадаптивних форм поведінки, серед яких особливо треба виокремити агресію. Проблеми ізоляції, незнання мови, дезадаптивна поведінка, труднощі адаптації до нових умов життя, недостатня успішність у навчанні можуть негативно впливати на самооцінку дітей-переселенців, які можуть почуватися менш цінними й менш спроможними в порівнянні з іншими дітьми. Суттєвими стають також освітні проблеми.

Тому актуальності набуває питання педагогічної та психологічної реабілітації українців – здобувачів освіти, зокрема збереження психічного здоров'я дітей заради майбутнього їх та України. Дорослі мають створити комфортне середовище, у якому можливо відкрито висловлювати свої почуття та думки, допомогти дітям опанувати мову й інтегруватися в суспільство, а також забезпечити кваліфіковану допомогу. Значущими інструментами реабілітаційної роботи з дітьми можуть бути методи психотерапії, що використовують творчі та інтерактивні підходи. Арттерапія є одним із найбільш доцільних методів у допомозі клієнтам, які отримали травматичний досвід.

Різноманітні аспекти арттерапії викликають глибокий інтерес науковців у всьому світі. Попри багату скарбницю досліджень (М. Бетенські, А. Г'їлл, Е. Крамер, М. Лібман, М. Наумбург та ін.), арттерапію і досі продовжують представники багатьох арттерапевтичних асоціацій (Американської, Британської, Канадської та ін.). Під егідою ЕСАгТЕ – Європейського консорціуму з арттерапії та ICRA – Міжнародного центру досліджень у арттерапії (Імперський коледж, Лондон) із 2017 року видається серія монографій, у якій представлено останні дослідження з різних країн світу і яку рекомендують урядові відомства й служби охорони здоров'я (ЕСАгТЕ, n.d.).

Аналіз останніх досліджень і публікацій із проблеми. З кожним роком війни науковий і суспільний інтерес до арттерапії поглиблюється, проводяться круглі столи й конференції, видаються статті та монографії, проте дуже мало уваги приділяється дослідженням терапевтичного потенціалу театральної діяльності в закладах освіти. Наприклад, серед 17 наукових праць, при-

свячених арттерапії та опублікованих у колективній монографії (Арттерапія і війна: контексти і досвід практичної роботи, 2023), у жодній не описано театро-, казко- або драмотерапію.

Всеукраїнська громадська організація «Арттерапевтична асоціація» разом із підрозділами НАПН України щорічно видає збірник наукових праць, проводить міжнародну конференцію «Простір арттерапії», але в доповідях дуже рідко можна знайти аналіз засобів театрального мистецтва, тим паче на прикладі закладів освіти. 2020 року І. Сергієнко докладно описала новий авторський метод «Арттерапевтичний театр», зокрема процедури роботи в онлайн-форматі, апробовані під час загального карантину у зв'язку з COVID-19, тільки немає відомостей про застосування методу з дитячою аудиторією (Сергієнко, 2020). За результатами XX Міжнародної міждисциплінарної науково-практичної конференції (31 березня – 2 квітня 2023 р.) видано збірник матеріалів, де згадано театротерапію, однак переважно не в освітньому середовищі: Б. Лазоренко розкриває методіку парадоксальної інтенції, що в груповому форматі розроблено як «Театр спонтанності», а в індивідуальному – як «Театр одного актора» (Лазоренко, 2023); В. Савінов описує плейбек-театр для військових (Савінов, 2023); Д. Терновий лише вказує на ефективність театральних тренінгів, стисло характеризуючи власний досвід в організації та проведенні у Франції арттерапевтичної резиденції для українських біженців (Терновий, 2023); О. Федулова говорить про різні арттерапевтичні засоби роботи з дітьми, постраждалими внаслідок війни (Федулова, 2023), проте тільки побіжно згадує елементи драмотерапії.

Почасти трапляються наукові розвідки про арттерапію для дітей дошкільного або молодшого шкільного віку. В. Городиська, обґрунтовуючи ефективність арттерапевтичних технологій для особистісного розвитку дошкільнят, серед інших різновидів характеризує також драмотерапію, покликану виявляти певні емоції та почуття, а також формувати вміння виражати їх і контролювати (Городиська, 2020, с. 58).

Про арттерапію загалом і театротерапію зокрема доволі часто пишуть на методичних онлайн-ресурсах «Всеосвіта», «На Урок», у соцмережах на сторінках практичних психологів, різноманітних громадських і державних організацій, але проблема застосування засобів театрального мистецтва з метою реабілітації дітей війни, вочевидь, ще потребує наукового осмислення та трактування.

Метою цієї статті є аналіз ефективності реабілітаційного впливу театральної діяльності дітей у закладі освіти. Для досягнення мети поставлено і реалізовано такі завдання: 1) окреслити сутність поняття психічного здоров'я та особливості театротерапії як різновиду арттерапії; 2) оприятити психотерапевтичні ефекти від театральної діяльності дітей; 3) описати психологічні особливості дітей передпідліткового й підліткового віку; 4) схарактеризувати роботу театральної студії в комунальному закладі «Навчально-виховний комплекс «Школа гуманітарної праці» Херсонської обласної ради; 5) подати результати констатувальної та контрольної діагностик зі здобувачами освіти, які відвідують театральну студію.

Методи дослідження. У науковій розвідці застосовано передусім описовий метод і метод аналізу документів (для виявлення специфіки впливу театротерапії як різновиду арттерапії), метод спостереження (для характеристик передпідліткового й підліткового віку, особливостей театральної діяльності в «Школі гуманітарної праці»).

Для дослідження реабілітаційних можливостей театральної діяльності в закладі освіти використано метод спостереження, якісний метод обробки даних, а також (під час констатувальної та контрольної діагностик) такі діагностичні інструменти: Шкалу реактивної та особистісної тривожності (Ч. Спілберга в адаптації Ю. Ханіна), Опитувальник А. Басса, А. Дарки для вивчення агресивних і ворожих реакцій особистості, Методіку вивчення рівня самооцінки (І. Галян).

Результати та обговорення. Психічне здоров'я визначають як стан благополуччя. Психічно здорова дитина характеризується гармонійністю розвитку, урівноваженістю, адаптивністю, орієнтованістю на саморозвиток і самоактуалізацію, здатністю регулювати свою поведінку й діяльність відповідно до схвалених норм і правил (Терещенко, Петровська, 2019, с. 342–343). Переживання травми, тривожність, агресія, посттравматичний стрес, депресія, соціальна ізоля-

ція – це лише деякі ознаки порушення психічного здоров'я дітей війни, яким складно самотійно вирішити свої проблеми.

Арттерапію визначають як метод психотерапії, що сприяє зціленню людини засобами мистецтва: чи то створення колажів, чи малювання, тістопластика, театр, чи інші форми мистецтва (Бабій, 2014, с. 4–6). Зауважимо, що цей метод є м'яким і толерантним психотерапевтичним інструментом.

Термін «арттерапія», що з'явився в 1930-ті роки, популяризував А.Гілл у 1942 р. (Gussak, Rosal, 2016, с. 7). Засновники цього психотерапевтичного напрямку спиралися на ідеї З. Фрейда та К. Юнга, які по-різному аналізували символи: З. Фрейд – як прояв інстинктивних потреб, а К. Юнг пов'язував архетипні символи з відновленням психічного балансу та особистісним ростом (Gussak, Rosal, 2016, с. 27).

В основі арттерапії лежить розуміння того, що творчість – ефективний спосіб самовираження, який дає можливість людині встановити зв'язок між підсвідомими переживаннями та свідомим рівнем прояву емоцій.

Арттерапія усуває психологічний тиск, допомагає людині передати те, що не можна або важко висловити словами, а також дає змогу виявити приховані емоції чи переживання. За словами Ш. Мак-Ніффа, експрезидента Американської Арттерапевтичної асоціації, зцілювальний ефект мистецтва слід убачати в тому, що людина, реалізуючи свій творчий потенціал, відновлює власну впевненість, свої ресурси, налагоджує контакти, поступово долає психічну травму (McNiff, 2004). Важливим аспектом цього методу є можливість для кожного з учасників працювати на індивідуальному рівні, а отже, і доступність для людей будь-якого віку.

Класифікують арттерапію за видами мистецтва. Одним із різновидів є театральна терапія (театротерапія), або драмотерапія, яка використовує техніки театрального мистецтва, зокрема імпровізацію, рольові ігри, драматизацію, щоб допомогти учасникам зрозуміти й пережити свої емоції через гру. Театр – це потужний інструмент самовираження й трансформації, який уможливорює створення образів, діяння в нових реальностях, завдяки чому учасники переживають емоції та ситуації, не стикаючись із ними безпосередньо. Театральні практики допомагають відновити соціальні навички, знайти нові способи взаємодії з оточенням, подолати страхи. Цей метод має особливе значення в психотерапевтичній роботі з дітьми, які пережили травматичні події, зокрема, дитями-переселенцями. Діти мають можливість «пограти» в різні ролі, змінюючи контекст ситуації, що допомагає подивитися на ситуацію з іншого боку, зменшуючи її напругу й стрес. Театральний процес дає можливість дитині не тільки пережити та виразити свої емоції, а й трансформувати їх, знайти нові способи реагування на стресові ситуації, які можуть виникнути в реальному житті.

Театральна терапія базується на ідеях психодрами (Я. Морено) та арттерапії (К. Роджерс). Театр дає змогу дитині пережити власний травматичний досвід у безпечному середовищі, через гру відновити здатність до комунікації, виразити емоції та навчитися керувати ними. Вплив арттерапії на психічне здоров'я людини досліджують А. Гілл, Е. Крамер, М. Наумберг та ін. Українські науковці також вивчають можливості театральної діяльності в роботі з дітьми, які пережили травму. Наприклад, у працях О. Кочубей розглянуто вплив театральних технік на емоційний стан дитини, зокрема розвиток емпатії, формування довіри до оточення та покращення соціалізації. Г. Лисенко зазначає, що участь у театральних програмах допомагає дітям знизити рівень тривожності й відновити позитивну самооцінку, оскільки театр уможливорює переживання себе знову в новому соціальному контексті (за Бабій, 2014, с.7–13).

О. Вознесенська, досліджуючи арттерапевтичні практики в роботі з вимушеними переселенцями, указує, що театротерапія виявляє ефективність у роботі з групою, а до різновидів зараховує власне драматизацію, терапевтичний театр, драмотерапевтичні групи підтримки, драматизацію сновидінь, плейбек-театр тощо (Вознесенська, 2015, с. 16–17).

Вплив театральної діяльності на психоемоційний стан дітей обумовлюється певними психотерапевтичними ефектами. Наприклад, ефект проєкції надає дитині можливість через роль

виразити свої страхи та переживання, які важко висловити словами. Переживаючи емоції персонажів, дитина звільняється від внутрішньої напруги, що зумовлює зменшення рівнів стресу та тривоги. Ідентифікація вможливує перенесення переживань на вигадані образи, тим самим зменшуючи рівень тривожності. У театральній діяльності діти відновлюють навички спілкування й кооперації, що є важливим, оскільки вони пережили травму та втрату соціальних зв'язків. Спільна діяльність сприяє зниженню почуття самотності й ізоляції, адже діти взаємодіють у безпечному просторі, де вони можуть знайти підтримку у своїх ровесників. Спільне створення театральної вистави також дає дітям відчуття причетності до чогось важливого та значущого. Використання символів і метафор у театральних вправах дає змогу дітям безпечно опрацьовувати складні емоції та переживання. У процесі програвання ролі юний артист може «приміряти» різні способи поведінки, знаходячи найбільш ефективні варіанти для вирішення проблем. Театральна діяльність може стати інструментом для підвищення самооцінки або її нормалізації. Через успішне виконання ролі, отримання похвали за свої дії на сцені дитина відчуває себе важливою та цінною, що сприяє відновленню її внутрішнього балансу. Отже, театральна терапія покликана стати ефективним засобом для нормалізації психоемоційного стану.

Крім того, навіть перегляд мистецьких творів (у нашому випадку – вистав) розглядають «як форму рецептивної арттерапії – зцілення через сприймання мистецтва за допомогою механізму катарсису, а також через об'єднання в переживанні горя чи інших емоцій на мистецьких акціях» (Вознесенська та ін., 2023, с. 18).

Перевірка ефективності впливу театральної діяльності на психічне здоров'я дітей здійснювалась на основі аналізу результатів діагностування учасників театральної студії КЗ «НВК «Школа гуманітарної праці» Херсонської обласної ради. Попри те, що в місті відбуваються активні бойові дії, освітній процес не припинився, а перейшов у дистанційний формат. Педагоги не тільки продовжують навчати, але й знаходять різноманітні форми взаємодії зі здобувачами освіти. Шкільна театральна студія, як і до війни, об'єднала навколо себе небайдужих, креативних, творчих та енергійних дітей віком від 10 до 17 років.

Варто звернути увагу, що це діти передпідліткового й підліткового віку, який сам по собі характеризується емоційною нестабільністю, регресивною поведінкою, зниженням продуктивності навчальної діяльності. У ставленні підлітків до оточення простежується виражена егоцентрична позиція, сильна концентрація на власній персоні. Схильність до конфліктів, порушення дисципліни сполучаються з внутрішньою тривогою, невпевненістю. За певних умов можлива поява дезадаптованих форм поведінки. Суперечності віку посилюються в разі нерозуміння дорослими особливостей віку, а також у ситуації зміни звичайного стилю й ритму життя підлітка (Пісоцький В.П., Горянська, 2019, с. 99–100). Незважаючи на зовнішню дорослість, підлітки, унаслідок вікової специфіки та недостатнього життєвого досвіду, не можуть самостійно впоратися із проблемами, що виникають, і потребують певної підтримки.

Театральна студія «Школи гуманітарної праці» – це гурток, очолюваний учителем вищої категорії, учителем-методистом О. Сербіною. До війни учні мали змогу не лише відвідувати студію, а й опановувати авторські курси «Історія театрального мистецтва» (2–4 класи) та «Традиції давньогрецького театру» (5–11 класи), більшу частину годин яких відведено на роботу над виставою; ці вистави брали участь у щорічному шкільному театральному фестивалі. З 2011 року регулярними стали спільні проекти з акторами Херсонського обласного академічного музично-драматичного театру ім. М. Куліша – вистави й концерти (обов'язково з театральним дійством) на сцені самого театру. На початку війни театральну студію відвідували діти, які не перший рік навчалися в «Школі гуманітарної праці», уже виступали на сцені, мали досвід безпосереднього спілкування з учителем театрального мистецтва. Згодом доєдналися учні, які не мали такого досвіду, проте групові онлайн-заняття, під час яких вони, зокрема, засвоюють основи сценічного мовлення, сценічного руху, створюють театральні етюди, захопили їх. І коли в жовтні 2023 року розпочало роботу шкільне Міжнародне інтернет-радіо «Тисяча друзів», а якісні радіопрограми, створені для дітей і самими дітьми під керівництвом досвідчених учителів, почали

об'єднувати слухачів усього світу, і студійці-театрالی не залишились осторонь. На радіо щодня виходять передачі в рубриках «Театри світу», «Азбука театру», «Театр перед мікрофоном». На шкільному ютуб-каналі програми стали транслюватися також у відеоформаті. Наступним кроком у роботі театральної студії стало розроблення унікального проєкту з дублювання мультфільмів українською мовою. До творчої співпраці долучились не тільки діти, а й педагоги. Упродовж навчального року на ютуб-каналі та на сторінках закладу освіти в соцмережах з'явилися відомі мультфільми, озвучені українською мовою учасниками театральної студії «Школи гуманітарної праці». До Міжнародного дня театру створено унікальний спільний проєкт за участю педагогів, учнів школи та артистів Херсонського обласного академічного музично-драматичного театру ім. М. Куліша. Для всіх учасників це був перший досвід дубльованого перекладу.

Адміністрація школи завжди була уважною до психоемоційного стану всіх учасників освітнього процесу. Під час війни, безумовно, постало питання щодо реабілітаційної діяльності в закладі освіти. Одним із аспектів такої діяльності визнано заняття творчістю, опанування мистецтва, зокрема театрального. Для підтвердження цієї думки здійснено дослідження тривожності, агресивних і ворожих реакцій особистості, рівня самооцінки.

Констатувальну діагностику проведено в жовтні 2023 року на початку відновлення діяльності театральної студії «Школи гуманітарної праці». До діагностики залучено здобувачів освіти віком 10–14 років (N=21). Участь у дослідженні була добровільною. 11 студійців перебувають за кордоном у країнах Європи, 10 є внутрішньо переміщеними особами.

Установлено, що в досліджуваних високий рівень реактивної (52,3%) і особистісної (42,9%) тривожності. За методикою А. Басса, А. Дарки виявлено, що діти мають високий рівень негативізму (66,7% дітей мають високий рівень), непрямої (52,3%), фізичної (42,9%) агресії, образливості і підозрливості, роздратування, вербальна агресія – на рівні вище за середній. Почуття провини майже немає. Високий індекс ворожості виявили 100% досліджуваних, високий рівень агресивності – 42,9% досліджуваних. Аналіз рівня самооцінки виявилو тенденцію до завищеної самооцінки (42,9%).

За результатами діагностики зроблено такі висновки: тривале перебування в стані напруження, хвилювання, занепокоєння зумовлює високий рівень тривожності, який вважається деструктивним і найчастіше проявляється в неадекватних стратегіях поведінки; високі показники різних форм агресії у досліджуваних виступають «маскою» для тривоги; тенденцію до завищеної самооцінки в досліджуваних слід вважати ознакою психологічного захисту; деструктивний рівень тривожності, віковий максималізм і відсутність життєвого досвіду спричиняють егоцентричну позицію підлітка, перенесення причин власних проблем на оточення, а також агресивність, схильність до невиправданого ризику.

Контрольну діагностику проведено в жовтні 2024 року з метою визначення ефективності театротерапії для нормалізації психоемоційного стану підлітків, які були учасниками театральної студії; використано той самий діагностичний інструментарій. Результати контрольної діагностики засвідчили певне зниження деструктивно високого рівня тривожності. Високий рівень реактивної тривожності продемонстрували 38,1% досліджуваних, особистісної тривожності – 33,3% дітей. Високий рівень фізичної агресії залишився в 33,3% досліджуваних, непрямої агресії у – 38,1%, високий рівень негативізму продовжують демонструвати 38,1% дітей. Високий показник ворожості знизився удвічі. Показники роздратування, підозрливості, образливості на межі низького й середнього рівнів. Несуттєво знизився відсоток дітей із завищеною самооцінкою (38,1%).

Висновки та перспективи подальших розвідок. Арттерапія, зокрема театротерапія, є надзвичайно ефективним інструментом реабілітаційної роботи з дітьми, особливо з тими, хто пережив і переживає травматичні події, такі, як переміщення через війну чи інші кризи.

У Комунальному закладі «Навчально-виховний комплекс «Школа гуманітарної праці» Херсонської обласної ради театральна діяльність є органічною частиною освітнього процесу, і навіть під час війни, попри видозміну (дистанційний формат), залишається системною. Хоча не йдеться

про повноцінну театротерапію, реабілітаційний ефект для дітей від занять у шкільній театральній студії очевидний.

Наведені результати констатувальної та контрольної діагностик свідчать про тенденцію до нормалізації психоемоційного стану досліджуваних (21 здобувач освіти віком 10–14 років) і доводять ефективність терапевтичного впливу театральної діяльності на психічне здоров'я дітей.

Театральна діяльність у закладі освіти допомагає дітям не лише усвідомити свої емоції, але й навчитися керувати емоційними станами; створює безпечний простір для самовираження; уможливорює переосмислення травматичного досвіду; зміцнює внутрішню стійкість; дає змогу подолати стрес і знайти нові шляхи для ефективної адаптації до життя в нових умовах. Участь у театральних програмах (навіть у дистанційному форматі) допомагає здобувачам освіти знизити рівень тривожності й відновити позитивну самооцінку.

Розширення діапазону театральної діяльності в закладі освіти (нові форми роботи та проекти, змішане навчання, масові театралізовані заходи тощо) потребуватимуть додаткових діагностик і подальшого вивчення реабілітаційного потенціалу.

Використані джерела

- Бабій, І. В. (2014). *Теорія і практика арттерапії*. Умань: Алмі.
- Вознесенська, О. Л. (2015). *Ресурси арт-терапії на допомогу вимушеним переселенцям* (практичний посібник). Київ: Human Rights Foundation.
- Вознесенська, О., Робело-Тимченко, Н., Спейзер, В.М., Спейзер, Ф., Старовойтов, А. (2023). Арттерапія в роботі з колективною травмою. *Простір арттерапії*, 1 (33), 4–26. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/737692/1/Art%20Therapy%20Space-Coll.of%20scient.articles-2023-Issue%2033%281%29.pdf>
- Городиська, В. В. (2020). Упровадження арт-терапії як інноваційної технології у дошкільних закладах освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, 69 (1), 56–61. <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.69-1.10>
- Калька, Н., Одинцова, Г. (ред.). (2023). *Арттерапія і війна: контексти і досвід практичної роботи*. Львів: ЛьвДУВС.
- Лазоренко, Б. (2023). Театр одного актора у реалізації стратегії відновлення та збереження психологічної цілісності особистості. *Простір арттерапії: мистецтво відновлення психічного здоров'я в часи війни: матеріали XX Міжнародної міждисциплінарної науково-практичної конференції* (31 березня – 2 квітня 2023 р., с. 47–50). <https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2023/03/arttherapy-zbrn-23.pdf>
- Пісоцький, В. П., Горянська, А. М. (2019). *Психічний розвиток та формування особистості в онтогенезі*. Київ: КНТ.
- Савінов, В. (2023). Досвід перформансів плейбек-театру для військових. *Простір арттерапії: мистецтво відновлення психічного здоров'я в часи війни: матеріали XX Міжнародної міждисциплінарної науково-практичної конференції* (31 березня – 2 квітня 2023 р., с. 82–88). <https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2023/03/arttherapy-zbrn-23.pdf>
- Сергієнко, І. (2020). Можливості застосування методу «арттерапевтичного театру» у роботі психолога. *Простір арттерапії*, 2 (28), 91–104. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/736701/1/Art%20Therapy%20Space-Coll.of%20scient.articles-2020-Issue%2028%282%29.pdf>
- Терещенко, Л. А., Петровська, Т. В. (2019). Психологічний підхід до визначення поняття «психічне здоров'я» суб'єктів взаємодії в освітньому просторі. *Актуальні проблеми психології, VI. Психологія обдарованості*, 15, 340–348. <http://appspsychology.org.ua/data/jrn/v6/i15/38.pdf>
- Терновий, Д. (2023). Магістерська освіта з арттерапії як ефективна відповідь на виклики війни. *Простір арттерапії: мистецтво відновлення психічного здоров'я в часи війни: матеріали XX Міжнародної міждисциплінарної науково-практичної конференції* (31 березня – 2 квітня 2023 р., с. 92–94). <https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2023/03/arttherapy-zbrn-23.pdf>
- Федулова, О. (2023). Арттерапія як метод психологічної допомоги дітям, які постраждали внаслідок війни. *Простір арттерапії: мистецтво відновлення психічного здоров'я в часи війни: матеріали XX Міжнародної*

міждисциплінарної науково-практичної конференції (31 березня – 2 квітня 2023 р., с. 102–106). <https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2023/03/arttherapy-zbrn-23.pdf>

- ECaRTE: European Consortium for Arts Therapies Education. (n.d.). *Research publications*. <https://www.ecarte.info/research-publications>
- Gussak, David E.; Rosal, Marcia L. (Jan 19, 2016). *The Wiley Handbook of Art Therapy*. John Wiley & Sons. https://books.google.com.ua/books?id=u4_NCgAAQBAJ&printsec=
- McNiff, S. (2004). *Art heals: How Creativity Cures the Soul*. Shambhala Publications.

References

- Babii, I. V. (2014). *Teoriia i praktyka arterapii*. Uman: Almi. (in Ukrainian).
- ECaRTE: European Consortium for Arts Therapies Education. (n.d.). *Research publications*. <https://www.ecarte.info/research-publications> (in English).
- Fedulova, O. (2023). Arterapiia yak metod psykholohichnoi dopomohy ditiam, yakii postrazhdaly vnaslidok viiny. *Prostir arterapii: mystetstvo vidnovlennia psykhichnoho zdorovia v chasy viiny: materialy KhKh Mizhnarodnoi mizhdystsyplinarnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (March 31 – April 2, 2023, pp. 102–106). <https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2023/03/arttherapy-zbrn-23.pdf> (in Ukrainian).
- Gussak, David E.; Rosal, Marcia L. (Jan 19, 2016). *The Wiley Handbook of Art Therapy*. John Wiley & Sons. https://books.google.com.ua/books?id=u4_NCgAAQBAJ&printsec=(in English).
- Horodyska, V. V. (2020). Uprovadzhennia art-terapii yak innovatsiinoi tekhnolohii u doshkilnykh zakladakh osvity. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh*, 69 (1), 56–61. <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.69-1.10> (in Ukrainian).
- Kalka, N., Odyntsova, H. (ed.). (2023). *Arterapiia i viina: konteksty i dosvid praktychnoi roboty*. Lviv: LvDUVS. (in Ukrainian).
- Lazorenko, B. (2023). Teatr odnogo aktora u realizatsii stratehii vidnovlennia ta zberezhenia psykholohichnoi tsilisnosti osobystosti. *Prostir arterapii: mystetstvo vidnovlennia psykhichnoho zdorovia v chasy viiny: materialy KhKh Mizhnarodnoi mizhdystsyplinarnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (March 31 – April 2, 2023, pp. 47–50). <https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2023/03/arttherapy-zbrn-23.pdf> (in Ukrainian).
- McNiff, S. (2004). *Art heals: How Creativity Cures the Soul*. Shambhala Publications. (in English).
- Pisotskyi, V. P., Horianska, A. M. (2019). *Psykhichnyi rozvytok ta formuvannia osobystosti v ontogenezi*. Kyiv: KNT. (in Ukrainian).
- Savinov, V. (2023). Dosvid performansiv pleibek-teatru dlia viiskovykh. *Prostir arterapii: mystetstvo vidnovlennia psykhichnoho zdorovia v chasy viiny: materialy KhKh Mizhnarodnoi mizhdystsyplinarnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (March 31 bereznia – April 2, 2023, pp. 2–88). <https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2023/03/arttherapy-zbrn-23.pdf> (in Ukrainian).
- Serhiienko, I. (2020). Mozhlyvosti zastosuvannia metodu «arterapevtychnoho teatru» u roboti psykholoha. *Prostir arterapii*, 2 (28), 91–104. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/736701/1/Art%20Therapy%20Space-Coll.of%20scient.articles-2020-Issue%2028%282%29.pdf> (in Ukrainian).
- Tereshchenko, L. A., Petrovska, T. V. (2019). Psykholohichni pidkhid do vyznachennia poniattia «psykhične zdorovia» subiektiv vzaiemodii v osvitnomu prostori. Aktualni problemy psykholohii, VI. *Psykholohiia obdarovanosti*, 15, 340–348. <http://appsychology.org.ua/data/jrn/v6/115/38.pdf> (in Ukrainian).
- Temnovyi, D. (2023). Mahisterska osvita z arterapii yak efektyvna vidpovid na vyklyky viiny. *Prostir arterapii: mystetstvo vidnovlennia psykhichnoho zdorovia v chasy viiny: materialy KhKh Mizhnarodnoi mizhdystsyplinarnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (March 31 – April 2, 2023, pp. 92–94). <https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2023/03/arttherapy-zbrn-23.pdf> (in Ukrainian).
- Voznesenska, O. L. (2015). *Resursy art-terapii na dopomohu vymushenym pereselentsiam* (praktychni posibnyk). Kyiv: Human Rigths Foundation. (in Ukrainian).
- Voznesenska, O., Robelo-Tymchenko, N., Speizer, V.M., Speizer, F., Starovoitov, A. (2023). Arterapiia v roboti z kolektyvnoiu travmoiu. *Prostir arterapii*, 1 (33), 4–26. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/737692/1/Art%20Therapy%20Space-Coll.of%20scient.articles-2023-Issue%2033%281%29.pdf> (in Ukrainian).

Viktoria Holovatiuk, practical psychologist of Communal Institution “Educational complex “School of Liberal Arts” of the Kherson Regional Council, Kherson, Ukraine.

Research interests: pedagogical psychology, psychological and pedagogical rehabilitation of children.

REHABILITATION POSSIBILITIES OF THEATRICAL ACTIVITY IN AN EDUCATIONAL INSTITUTION (BASED ON THE EXAMPLE OF THE THEATRICAL STUDIO OF COMMUNAL INSTITUTION “EDUCATIONAL COMPLEX “SCHOOL OF LIBERAL ARTS” OF THE KHERSON REGIONAL COUNCIL)

Abstract. The article analyzes the impact of theatrical activity in an educational institution on the mental health of children in war conditions. The essence of the concept of “mental health” and the features of theater therapy, or drama therapy, as a type of art therapy – a method that promotes human healing through art. The main psychological problems of children of war, in particular, displaced children, are described in detail, such as: increased anxiety, risk of depression, social isolation. Attention is focused on the increased traumatization of such children.

The research of the effectiveness of the theatrical activity impact on mental health of children was carried out on the base of the diagnostics results analysis of Kherson “School of Liberal Arts” theater studio participants. During group online classes, children not only master the basics of stage speech, stage movement, create theatrical sketches, but also participate in creating programs for the school International Internet radio “A Thousand Friends” (sections “Theaters of the World”, “ABC of Theater”, “Theater in front of the Microphone”), in the unique project on dubbing cartoons in Ukrainian.

The influence of theatrical activity on the children psycho-emotional state is determined by certain psychotherapeutic effects, in particular: the projection effect provides an opportunity to express one’s fears and experiences through the role, which are difficult to express in words; experiencing the emotions of the characters, the child is free from internal tension, which determines a decrease of stress and anxiety levels; identification makes it possible to transfer experiences to fictional images, thereby reducing the level of anxiety; children restore communication and cooperation skills.

The conducted ascertaining and control diagnostics indicate a tendency to normalize the psycho-emotional state of the testees (21 students aged 10–14 years) and prove the effectiveness of the therapeutic effect of theatrical activity on the mental health of children. Although this is not a full-fledged theater therapy, but only its elements, the rehabilitation effect of the school theater studio classes on students is obvious.

Keywords: mental health; psychological rehabilitation; art therapy; theater therapy; theatrical activity; school theater studio.